

İlk Vahyin Eğitimsel Yorumlarında İnsan Unsurunun İncelenmesi

Examining the Human Element in the Educational Interpretations of the First Revelation

Yusuf Bahri GÜNDOĞDU¹
Olca BAYRAKTAR²

¹On Dokuz Mayıs Üniversitesi,
Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri
Bölümü, Samsun, Türkiye

²On Dokuz Mayıs Üniversitesi,
Uluslararası İlişkiler Birimi, Samsun,
Türkiye

Geliş Tarihi/Received: 11.10.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 01.12.2022

Yayın Tarihi/Publication Date: 29.12.2022

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Yusuf Bahri GÜNDOĞDU
E-mail: yusufbahri.gundogdu@omu.
edu.tr

Atıf: Gündoğdu, Yusuf Bahri - Bayraktar,
Olca. "İlk Vahyin Eğitimsel
Yorumlarında İnsan Unsurunun
İncelenmesi". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*
58/1 (Aralık 2022), 88-94.

Cite this article as: Gündoğdu, Yusuf
Bahri - Bayraktar, Olca. "İlk Vahyin
Eğitimsel Yorumlarında İnsan
Unsurunun İncelenmesi". *Journal of
Ilahiyat Researches* 58/1 (December
2022), 88-94.

Content of this journal is licensed under
a Creative Commons Attribution-
NonCommercial-NoDerivatives 4.0
International License.

ÖZ

İslam'ın ilk vahyi kabul edilen Alak suresinin ilk beş ayeti eğitim açısından daha çok "oku" emri üzerinden yorumlanmaktadır. Bir ve üçüncü ayette tekrar eden bu oku emri, açık bir okuma ve öğrenme vurgusu olarak sunulmaktadır. Dördüncü ayetteki "kalem" ifadesi okumanın yanında yazmayı da sürecin bir parçası olarak takdim eder. "Rabb" ile "terbiye" arasındaki ilişki de yine eğitimin etimolojisi ve tanımı söz konusu olduğunda ilk vahiy bağlamında öne çıkartılan hususlar arasındadır. Bununla birlikte eğitimin temel unsuru insandır. İlk ayetler eğitim açısından incelenirken bu unsur dikkatlerden kaçmaktadır. Buradan hareketle "Eğitimin temel unsuru kabul edilen insan, İslam eğitim sürecini başlatan ilk vahiyde nasıl ele alınmıştır?" sorusunun cevabı aranmıştır. Doküman analizi yoluyla yürütülen çalışmada klasik dönem müfessirlerinin eğitimin temeli olan insan unsurunu nasıl ele aldıkları incelenmiştir. 14. asrın sonuna kadar eserleri incelenen müfessirler Alak suresinin ilk iki ayetine dair yaptıkları yorumlarda "insanın şerefi" neticesine ulaşmışlardır. İnsanın İslam'daki yüksek mevkiinin ilk vahiyde yer alması, İslam eğitim programlarının "insanın şerefi" ekseninde tasarlanması yönünde bir mesajdır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, İslam Eğitim Felsefesi, Eğitim Programları, Alak Suresi, İnsanın Şerefi.

ABSTRACT

The first five verses of Surah Alaq, which is accepted as the first revelation of Islam, are interpreted more in terms of education through the command to "read." This command to read, repeated in verses one and three, is presented as a clear emphasis on reading and learning. The phrase "pen" in the fourth verse presents reading as well as writing as a part of the process. The relationship between the "Rabb" and "Tarbiyah" is also among the issues highlighted in the context of the first revelation when it comes to the etymology and definition of education. However, the basic element of education is human. While the first verses are examined in terms of education, this element is overlooked. From this point of view, "How was the human being, who is accepted as the basic element of education, handled in the first revelation that started the Islamic education process?" has been searched for answers to question. In this study, which was carried out through document analysis, it was examined how the mufassirs of the classical period handled the human element, which is the basis of education. The mufassirs, whose works were examined until the end of the 14th century, reached the conclusion of "human dignity" in their interpretations of the first two verses of Surah Alaq. The fact that human's high position in Islam is included in the first revelation is a message that Islamic education programs should be designed on the axis of "human dignity."

Keywords: Education, Islamic Philosophy of Education, Educational Programs, Surah Alaq, Human Dignity.

GİRİŞ

Eğitim insanın etrafında şekillenen bir olgudur. Eğitimin konusunu insan teşkil eder. Tozlu'nun tabiriyle "eğitim bir insan işidir." İnsan dışındaki canlıların eğitimle olan ilişkisi ise insanla kıyaslandığında yok mesabesindedir. Doğa durumundaki hayvanlar ile sürekli öğrenerek gelişen insanlar arasındaki fark giderek artmaktadır.

İbn Haldun'a (öl. 808/1406) göre Allah Teâlâ insanı düşünme ve öğrenebilme özelliğiyle diğer varlıklardan ayırt etmiştir. İlimler ve öğrenme, insanı diğer canlılardan ayırarak seçkin hâle getiren ve diğer varlıklara karşı onun şerefli vasfını teşkil eden aklın neticesidir.² Ona göre insanın öğrenebilmesi onun kemâlinin başlangıç noktası, diğer varlıklara olan üstünlük ve şerefine de ayırım noktasıdır.³ Yine İbn Kayyim (öl. 751/1350) insanın öğrenebilmesi itibarıyla diğer varlıklardan ayrılarak üstün bir konum elde ettiğini belirtir.⁴ Cürçânî (öl. 471/1078) de insanın, bilgi olmasaydı hayvandan ancak dış görünüşü ve fizikî yapısı itibarıyla ayrılabilceğini belirtir.⁵ Zernûcî (öl. 620/1223) ilmin bu yönüne işaret ederek şunları söyler: “İlim insana has bir özelliktir. İlimden başka bütün özellikler diğer canlılarla ortaktır. Ancak ilim ve öğrenme bunun dışındadır.”⁶ Bu görüşleriyle İslam âlimleri insanı öğrenebilmesi açısından diğer varlıklardan farklı bir konuma taşıırken bir taraftan da onun eğitime duyduğu ihtiyacı açıkça ortaya koymaktadırlar.

İnsanın öğrenerek gelişmesi önemli bir özellik iken, diğer taraftan bu durum onun zayıf noktasına işaret eder. Hayvanlar dünyaya geldiklerinde neredeyse tam ve hazır bir şekilde hayata başlar. Hayvanın olgunlaşması kısa süre içerisinde gerçekleşir ve bu olgunlaşma onun hayatını sürdürmesi için yeterlidir. İnsanın ise çocukluğundan yetişkinliğine kadar hemen her şeyi öğrenmesi gerekecektir. Birbiri ardına bebeklik, çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik aşamalarından geçerek bir eğitim süreci içinde gelişir ve değişir. Bunun aksine hayvanlar değişmez. Hayvanlar belli bir plana göre kendisine sahip olur olmaz, güç ve yeteneklerini kullanmaya başlar.⁷

Hayvanlardan farklı olarak insan, kendine yetememe sorunuyla dünyaya gelir. Kant'ın tabiriyle insan eğitime muhtaç bir varlıktır.⁸ İnsanın anneye, başka bir deyişle eğitime ihtiyacı hiçbir hayvanda görülmedik şekilde uzun sürer. Buna göre insan kendi başına var olmuş bir varlık değildir. Varlığını başka insanların eğitimine borçludur. Eğer insan, hayvanlar gibi doğuştan bütün güç ve kabiliyetlerini tam olarak kullanabilseydi belki de eğitime ihtiyaç duyulmayacaktı. Oysaki insan, doğuştan ne bedenî ne de manevî güçlerini kullanmaya ve geliştirmeye müsait bir varlıktır. Buna göre insanı hayvanlardan farklılaştıran ve var olan kabiliyetlerini geliştiren sürecin adı “eğitim”dir. Başka bir ifadeyle beşeriyetten insaniyete giden yol, eğitimden geçer.

Gözütok'a göre insan dünyaya öğrencilik için gelmiştir.⁹ Gerçekten de insan tabii olarak sahip olduğu potansiyeli kullanmak ve geliştirmek için öğrenmek zorundadır. Zira insan ihtiyaç duyduğu bilgi, beceri ve değerleri nihâî olarak genlerine kodlanmış bir şekilde hazır bulmaz. İbn Haldun insanın öğrenme ihtiyacını, üstelik bunu vahyin başlangıcına atıf yaparak şöyle dile getirir: “İnsan başlangıçtaki durumu itibarıyla bilgisiz, öğrenebilmesi itibarıyla de bilgi sahibidir.”¹⁰

Buna göre insan, hayatı boyunca ihtiyaç duyacağı bilgilere sahip olarak dünyaya gelmez. Ancak o, diğer varlıklardan farklı olarak üstün öğrenebilme kabiliyetiyle var olan eksikliklerini süreç içerisinde giderme imkân ve kudretine sahiptir. Bütün bunlar gösteriyor ki eğitim insanın ayrılmaz bir parçasıdır.

İnsan ister bir öğrenci rolünde öğrenen olsun isterse bir öğretmen rolünde öğreten olsun hep eğitimle iç içe ve onun ayrılmaz bir parçası durumundadır.¹¹ Dolayısıyla eğitimin kapsamı içerisinde öncelikle birey yer alır. Öcal bu durumu şöyle ifade eder: “Öğretmenlik, insan yetiştirme sanatının sanatkârlığıdır. Öyle bir sanatkârlık ki sanatkârı da insan işleyeceği ham maddesi de insandır.”¹² Bir eğitim sisteminin öğrenci, öğretmen ve öğretim programından oluşan üçlü yapısı dikkate alındığında eğitimin temel unsurunun insan olduğu anlaşılacaktır.

Ayhan insanın eğitim ile ilişkisini karşılıklı tesir açısından ele alır: “İnsan hem yetişen hem yetiştiren, bir süre sonra da kendi kendini yetiştirmeyi başarabilen bir canlıdır.”¹³ Bu yönüyle insan, eğitimin hem öznesi hem de nesnesi durumundadır. İnsan hem etkiliyor hem de etkileniyor. Bedi Ziya Egemen bu durumu Kriek'ten naklen veciz bir şekilde “Herkes, herkesi her zaman terbiye eder.”¹⁴ şeklinde ifade eder. Buna göre eğitim kavramı insan hayatını tümüyle kuşatmış durumdadır. Birey çevresini tanımaya başladığı andan itibaren eğitim kavramı ile karşılaşır. Bu karşılaşma ile birey için eğitim, hayatının bir parçası hâline gelir ve ömrünün sonuna kadar devam edecek bir süreç başlar.

1. PROBLEM

Her eğitim geleneği, o geleneği oluşturan temel inanç ve değer sistemlerinden beslenir. Büyük bir eğitim geleneğine sahip İslam medeniyeti de temelde Kur'an-ı Kerim ve hadislerin yol göstericiliğiyle gelişmiştir. Her medeniyetin insana yaklaşımı farklı farklı olabilmekte ve bu da eğitim geleneklerini ve programlarını şekillendiren bir unsura dönüşebilmektedir. Genel anlamda ilk vahiy olarak kabul edilen¹⁵ Alak suresinin ilk beş ayetinin de böyle bir hususiyeti olduğu söylenebilir. İbn Kayyim el-Cevziyye Alak suresinin tefsirinde giriş sadedinde “Bu sure ilim ve eğitimin önemini vurgulamaktadır.”¹⁶ diyerek ilk vahyin özel konumunu ifade etmiş olmaktadır. Sonraki dönemlerde artan bir şekilde bu ayetlerin ilim ve eğitimle ilişkilendirildiği görülmektedir.

2 Abdurrahmân b. Muhammed İbn Haldun, *Mukaddime*, çev. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016), 2008.

3 İbn Haldun, *Mukaddime*, 765.

4 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Bedâ'î u't-tefsîr*, thk. Yüsrî es-Seyyid Muhammed - Sâlih Ahmed eş-Şâmî (Demmam: Dâru İbnî'l-Cevzî, 2007), 3/343.

5 Abdülkâhir el-Cürçânî, *Delâ'ilü'l-i câz*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir (Kahire: Mekettebü'l-Hâncî, ts.), 4.

6 Burhâneddin ez-Zernûcî, *Ta'limü'l-müte'allim tarîka't-te'allüm*, çev. Ömer Faruk Kasadar (İstanbul: Ravza Yayınları, 2019), 60-61.

7 Olca Bayraktar, *Varlık ve Bilgi Ekseninde Eğitimin Temelleri* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2022), 402-403.

8 Immanuel Kant, *Eğitim Üzerine*, çev. Ahmet Aydoğan (İstanbul: Say Yayınları, 2007), 27, 31.

9 Şakir Gözütok, *İslam Medeniyetinde Eğitim Felsefesi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019), 81.

10 İbn Haldun, *Mukaddime*, 775.

11 Yusuf Bahri Gündoğdu, *Alak Suresinin İlk Beş Ayetinin Eğitimsel Değeri* (Ankara: Nobel Yayınları, 2021), 167.

12 Mustafa Öcal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), 46.

13 Halis Ayhan, *Din Eğitimi ve Öğretimi* (İstanbul: İFAV Yayınları, 1997), 41.

14 Bedi Ziya Egemen, *Terbiye İliminin Problemleri ve Terbiye Felsefesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1965), 69.

15 Alak suresinin ilk beş ayeti, çok geniş bir kabulle İslam'ın ilk vahyi kabul edilmektedir. Muhammed Esed'e göre bu ayetlerin ilk vahiy olması “tartışmasız” bir konudur (Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 1996), III/1286.). Bu çalışmada Alak suresinin ilk beş ayeti, genel kabulüne uygun olarak Kur'an'ın ilk vahyi varsayılmıştır. Konu hakkında geniş bilgi için bk. Gündoğdu, *Alak Suresinin İlk Beş Ayetinin Eğitimsel Değeri*, 53-58.

16 el-Cevziyye, *Bedâ'î u't-tefsîr*, 3/341.

Tablo 1.
Çalışmada Yararlanılan Tefsir ve Müfessir İsimleri

No	Tefsir	Müellif
1	Tefsiru Mukâtil b. Süleymân	Mukâtil b. Süleyman (öl. 150/767)
2	Tefsiru's-Semerkandî	Ebü'l-Leys es-Semerkandî (öl.373/983)
3	el-Hidâye ilâ bulûğî'n-nihâye	Mekkî b. Ebî Tâlib (öl.437/1045)
4	et-Tibyân fî tefsiri'l-Kur'ân	Ebü Ca'fer et-Tûsî (öl. 460/1067)
5	Ġarâ'ibü't-tefsir ve 'acâ'ibü't-te'vil	Tâcülkurrâ el-Kirmânî (öl. 500/1106)
6	el-Keşşâf 'an hakâ'iki ğavâmi'izî't-tenzil ve 'uyüni'l-ekâvil fî vücühi't-te'vil	Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî (öl. 538/1144)
7	el-Muĥarrerü'l-veciz fî tefsiri'l-kitâbi'l-'aziz	İbn Atıyye el-Endelüsî (öl. 541/1147)
8	et-Tefsiru'l-kebir	Fahredden er-Râzî (öl. 606/1210)
9	Tefsirü'l-Kur'ân	Alemüddîn es-Sehâvî (öl. 643/1245)
10	Rumüzü'l-künûz fî tefsiri'l-kitâbi'l-'aziz	Abdürrezzâk er-Res'anî el-Hanbelî (öl. 661/1263)
11	el-Câmi' li-aĥkâmi'l-Kur'ân	Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî (öl. 671/1273)
12	Envârü't-tenzil ve esrârü't-te'vil	Kâdî el-Beydâvî (öl. 685/1286)
13	Medârikü't-tenzil ve hakâ'iku't-te'vil	Ebü'l-Berekât en-Nesefî (öl. 710/1310)
14	Tefsiru İbn Teymiyye	Takiyyüddin İbn Teymiyye (öl. 728/1328)
15	et-Teshil li-'ulümi't-tenzil	İbn Cüzey el-Kelbî (öl. 741/1340)
16	Lübâbü't-te'vil fî me'âni't-tenzil	Alaaddîn el-Hâzin (öl. 741/1341)
17	el-Baĥru'l-muĥîṭ	Ebü Hayyân el-Endelüsî (öl. 745/1344)
18	Bedâ'iu't-tefsir	İbn Kayyim el-Cevziyye (öl. 751/1350)
19	ed-Dürü'l-maşûn fî 'ulümi'l-kitâbi'l-meknûn	Semîn el-Halebî (öl. 756/1355)

Alak suresinin ilk beş ayeti eğitim açısından ele alınırken, daha çok bir ve üçüncü ayette yinelenen “oku” emri üzerinden yorumlanmaktadır. Üstelik bu tekrar eden oku emri, açık bir okuma ve öğrenme vurgusu olarak sunulmaktadır. Aynı şekilde dördüncü ayetteki açık “kalem” ifadesi de okumanın yanında yazmayı da sürecin bir parçası olarak takdim eder. “Rabb” ile “terbiye” arasındaki ilişki de yine eğitimin etimolojisi ve tanımı söz konusu olduğunda ilk vahiy bağlamında öne çıkartılan hususlar arasında yer almaktadır.

Okumak, yazmak ve bunların üst kavramı olarak terbiye,¹⁷ eğitimin kapsamı içerisinde yer alan unsurlardır. Girişte ifade edildiği üzere eğitimin temel unsuru insandır. İlk ayetler eğitim açısından incelenirken bu unsur genelde dikkatlerden kaçmaktadır. Eğitimin bizzat kendisi etrafında şekillendiği düşünülürse, insan faktörünün göz ardı edilmesi önemli bir eksiklik olarak görülebilir. Buradan hareketle “Acaba eğitimin temel unsuru kabul edilen insan, İslam eğitim sürecini başlatan ilk vahiyde nasıl ele alınmıştır?” “İslam eğitim sürecinin ilk dersi mesabesindeki Alak suresinin ilk beş ayeti insana nasıl bir yer ve konum tayin etmiştir?” soruları bu çalışmada cevabı aranan sorular olacaktır.

2. YÖNTEM

Bu araştırma nitel bir çalışma olarak tasarlanmıştır. Doküman analizine¹⁸ dayalı olarak yürütülen bu çalışmada klasik dönem müfessirlerinin eğitimin temeli olan insan unsurunu nasıl ele aldıkları incelenmiştir. Doküman incelemesi araştırılmak istenen olgu/olaylar hakkında bilgi ihtiva eden yazılı materyallerin analizini yapar.¹⁹ Alak suresinin ilk beş ayetinde iki defa görülen “insan” kavramı bu çalışmada tefsirler üzerinden yorumlanmaya çalışılmıştır. Buna göre çalışmanın veri toplama araçlarını tefsir eserleri oluşturmaktadır. Nitel araştırmalarda genel itibarıyla amaçlı örneklem yöntemi kullanılır.²⁰ Bu çalışmada ilk tefsir örneklerinden başlamak üzere 14. asrın sonuna kadar mezhep, tür ya da ekol farkı gözetmeksizin ulaşılabilen 19 tefsirin bulguları değerlendirmeye alınmıştır. Çalışmanın örneklem gurubunu oluşturan eserler aşağıya çıkartılmıştır (Tablo 1).²¹

3. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

İlk tefsir örneklerinden başlamak üzere klasik dönem müfessirlerinin zihnini en çok meşgul eden hususlardan biri, ilk ayetteki yaratma fiilinin nesne almayışı olmuştur. Bilindiği üzere Alak suresinin ilk ayeti “*Yaratan rabbinin adıyla oku*” şeklinde Türkçeye tercüme edilmiştir. Görüldüğü üzere ayette yaratan ifadesi geçmesine rağmen, neyi yaratan sorusuna cevap vermemektedir. Bu sebeple “*Neden burada yaratma fiiline açık bir nesne zikredilmedi?*” “*Zikredilmeyen bu yaratma nesnesinin yerine acaba ne gibi bir nesne ya da nesnelere takdir edilebilir?*” soruları, birinci ayetle ilgili müfessirlerin üzerinde durduğu konular arasındadır.

İlk ayetteki nesne zikredilmeyen yaratma fiiline ilk defa nesne takdir eden Mukâtil (öl. 150/767) olmuştur. Ona göre ilk ayette rabbın yarattığı ancak ismini zikretmediği varlık “insan”dır.²² Ebü'l-Leys Semerkandî (öl. 373/983) her ne kadar bu konuya doğrudan değinmese de

17 Eğitim/terbiye ilişkisi için bk. Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi* (Ankara: Gün Yayıncılık, 2001), 7; Ayhan, *Din Eğitimi ve Öğretimi*, 45; Gündoğdu, *Alak Suresinin İlk Beş Ayetinin Eğitimsel Değeri*, 215-218.

18 Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2009), 183; Ahmet Güler vd., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2015), 129-130.

19 Hasan Şimşek - Ali Yıldırım, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011), 187.

20 Güler vd., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma*, 349.

21 Nitel araştırmalarda örneklem yöntemleri için bk. Baltacı, “Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/1 (ts.), 231-274.

22 Mukâtil b. Süleyman, *Tefsiru Mukâtil b. Süleymân*, thk. Abdullah Mahmûd Şemmâte (Beirut: Müessesetü't-târihi'l-arabiyyi, ts.), 4/761.

“bismi rabbik” ifadesini tefsir ederken dolaylı olarak buradaki yaratma fiiline de bir nesne takdir etmektedir. Ona göre ilk ayetteki yaratma fiilinin nesnesi “halâik”tir (mahlûkât). Bu durumda anlam “*Bütün mahlûkâtı yaratan rabbini an.*”²³ olmaktadır.

Fiilin nesnesinin olmayışı durumuna değinmeden yaratma fiiline nesne takdir eden müfessirlerden biri de Mekki b. Ebî Tâlib'dir (öl. 437/1045). Ona göre ikinci ayet, birinci ayette zikredilmeyen yaratma fiilinin nesnesini ifade eder ki o da “insan”dır.²⁴ Bu konuda Mukâtil ile Mekki'nin aynı görüşü paylaştıkları söylenebilir.

Yukarıda verilen bilgiler Tûsî'ye (öl. 460/1067) kadar olan süreci özetlemektedir. Görüldüğü üzere Tûsî'den önce “*Neden burada bir nesne eksikliği söz konusudur?*” sorusu sorulmadan üç müfessir ilk ayetteki yaratma fiiline nesne takdir etme yoluna gitmiştir. Ancak Tûsî, ilk ayette zikredilmeyen yaratma nesnesinden hareketle önemli bir yorum üretmek insanın konumuna dair özel bir sonuç elde etmektedir.

Aslında Tûsî de birinci ayetin sonundaki yaratma fiiline, Ebû'l-Leys gibi “halâik” (mahlûkât) nesnesini takdir eder: “*Tüm mahlûkâtı yaratan ve onları yokluktan varlık planına çıkaran rabbindir.*” Ancak Tûsî'nin burada asıl üzerinde durduğu konu, ilk ayetteki yaratma nesnesinin ne olduğu değildir. Onun üzerinde durduğu konu, birinci ayette yaratma fiili için bir nesne zikredilmezken sonraki ayette insanın yaratılışının açıkça zikredilmiş olmasıdır. Tûsî birinci ayette yaratma nesnesinin zikredilmeyip ikinci ayette insanın yaratılmasından bahsedilmesine özel bir anlam yükler. Ona göre Allah Teâlâ ikinci ayette geçen “insanı yarattı” ifadesiyle tüm mahlûkât içerisinde insanı ayırmış olmaktadır (tahsîs).²⁵ Pekî, Tûsî'yi bu anlayışa götüren nedir?

İlk ayette geçen “yaratan” ifadesi, insanı ve onun dışındaki tüm varlıkları kapsar. Oysaki Allah Teâlâ ikinci ayette insanı tek başına ve açıkça zikretmiştir. Tüm varlıklar içerisinde insanın özel olarak zikredilmesi, Tûsî'ye göre Allah'ın insana verdiği şerefe ve diğer canlılar içerisindeki üstün konumuna işaret eder.²⁶

İlk ayetteki yaratma fiiline nesne takdir edilmemesine getirilen en orijinal yorumlardan birisi Kirmânî'den (öl. 500/1106) gelmiştir. Ona göre yaratma fiiline yaratma nesnesi getirilmemesinin nedeni, özellikle yaratıcıyı öne çıkarmak maksadı taşır.²⁷ Burada aslanan ya da murâd edilen “özne”nin zikredilmesidir, “nesne”nin değil. Başka bir ifadeyle burada vurgulanmak istenen yaratıcının bizzat kendisidir. Bu sebeple ayette kimin yarattığı söylenmiş ancak neyin yaratıldığı zikredilmemiştir.

Kirmânî bu konuda ikinci bir yorumdan daha bahseder. Bu yorumu göre yaratma fiiline nesne getirilmemesinin nedeni, Allah'ın yaratıklarını saymanın imkânsızlığıdır. Bu insanı aciz bırakan (mu'ciz) bir durumdur. Bu sebeple ilk ayetteki yaratma fiiline herhangi bir nesne tayin edilmemiştir. Ancak her hâlükârda Kirmânî'ye göre buradaki nesnenin kaldırılması “ta'mîm” ifade eder. Sonraki ayet ise bunun “tahsîs”idir. İlk ayetteki yaratma tüm varlıkları kapsarken (ta'mîm) ikinci ayette Allah bütün varlıklar içerisinde insanı özel olarak zikreder (tahsîs). Böylelikle Tûsî'den sonra Kirmânî de ilk ayette bütün varlıkları kapsayacak şekilde yaratma nesnesinin atlanıp ikinci ayette yalnızca insanın yaratılışından bahsedilmesine özel bir anlam yüklemiştir.

Tefsir tarihinin önemli müfessirlerinden biri kabul edilen Zemaşerî (öl. 538/1144) de konuya ilgisiz kalmamış, getirdiği yorumla adeta Tûsî ile Kirmânî'nin görüşlerini cem etmiştir. Zemaşerî konuya şöyle bir soruyla giriş yapar: “*Allah neden bir nesne belirtmeden “yarattı” dedi. Ve ardından “insanı yarattı” dedi.*”

Ona göre bu durum iki türlü açıklanabilir: Birinci açıklamaya göre ilk ayetteki yaratma fiiline bir nesne takdir edilmez. Bununla tüm mahlûkâtın -zaten- Allah'tan hâsıl olduğu anlatılmak istenir. Böyle bir anlatımla Allah yaratma fiilini yalnızca kendisine has kılmaktadır. Bu da Kirmânî'nin görüşüyle uyum göstermektedir. İkinci açıklamaya göre ise yaratma fiiline bir nesne takdir edilir. Takdir edilen nesne de “her şey”dir. Böylelikle yaratılan her şey yaratma kapsamına dâhil edilmiş olmaktadır. Zira ifade “mutlak”tır.²⁸ Başka bir ifadeyle ilk ayette yaratılmışların bazısını bazısına üstün tutan ve ayıran bir anlam ve anlatım yoktur.

Zemaşerî birinci ayette “mutlak” bırakılan ifadenin ikinci ayette “tahsîs” edildiğini belirtir. İkinci ayetteki “halaka'l-insân” (insanı yarattı) ifadesiyle Allah bütün yaratılmışlar içerisinde insanı özel olarak zikrederek onu tahsîs etmektedir. Böylelikle ilk ayette müphem bırakılan ifade, ikinci ayette tefsir edilmektedir ki bu da insanı tüm mahlûkât içerisinde özel bir konuma taşımaktadır.

Zemaşerî yukarıda sorduğu doğru bir soru ve ardından yaptığı analiz ile İslam'ın temel kabullerinden birine ulaşır. Ona göre insan “*yer-yüzünün en şerefli varlığı*”dır.²⁹ Birinci ayette yaratma fiiline nesne zikredilmezken ikinci ayette insanın özel olarak anılması, insanın yaratılışını yüceltme (tefhîm) ve hayret verici özelliklerine dikkat çekme anlamı taşır. İnsanı Allah'ın böyle özel bir hitabına muhatap kılan ise Kur'an'ın ona nâzil olmasıdır.

İbn Atıyye (öl. 541/1147) ta'mîm/mutlak-tahsîs hususuna doğrudan değinirse de ikinci ayette insanın özel olarak zikredilmesinin nedenlerini göstermeye çalışır. Ona göre böyle bir hitabın sırrı insanın yaratılışında gizlidir: “*İnsan en büyük ibretlerden bir tanesidir. Öyle ki dünyada akıyla, idrakiyle ve fiziki yapısıyla insandan daha ibrete şayan bir varlık yoktur.*”³⁰ Bununla da zımnen ikinci ayette diğer varlıklar yerine insanın neden özel olarak anıldığını ortaya koymaktadır.

23 Ebû'l-Leys es-Semerkindî, *Tefsîru's-Semerkindî*, thk. Ali Muhammed Ali Muhammed Muavved vd. (Beyrut: Darü'l-kütübü'l-İlmiyye, 1993), 3/493.

24 Mekki b. Ebî Tâlib el-Kaysî, *el-Hidâye ilâ bulûğün-nihâye*, nşr. Câmîatü's-Şârîka [Şârîka, 2008], 12/8349.

25 Sözlükte “belirlemek, bir şeyi kendisiyle ortak olmayan diğer şeylerden temiz etmek, özgülemek” anlamındaki tahsîs kelimesi fıkıh usulü terimi olarak genel bir lafzın anlamının bu lafız kapsamına giren fertlerden bir kısmıyla sınırlandırılmasını ifade eder [Ferhat Koca, “Tahsîs”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 39/432]. Bunun zıttı ise hiçbir şeyle kayıtlanmaması anlamında “mutlak”tır [Ferhat Koca, “Mutlak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 31/402].

26 Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen et-Tûsî, *et-Tibyân fî tefsîri'l-Kur'ân*, nşr. Ahmed Habîb Kasîr el-Âmilî (Beyrut: Dâru İhyâ'it-turâsî'l-arabî, ts.), 10/379.

27 Mahmûd b. Hamza el-Kirmânî, *Garâ'ibü't-tefsîr ve 'acâ'ibü't-te'vil*, thk. Şemrân Serkâl Yûnus el-Aceliyî (Cidde-Beyrut: Dâru'l-kible lis'sekâfeti'l-İslâmiyye-Müessesetü ulumu'l-Kur'an, 1983), 2/1361.

28 Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer ez-Zemaşerî, *el-Keşşâf 'an haķâ'iki ğavâmiẓi't-tenzil ve 'uyûni'l-eķâvil fi vücûhi't-te'vil*, nşr. Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Ali Muhammed Muavved (Riyad: Mektebetü'l-o-beykân, 1998), 6/403.

29 ez-Zemaşerî, *el-Keşşâf 'an haķâ'iki ğavâmiẓi't-tenzil ve 'uyûni'l-eķâvil fi vücûhi't-te'vil*, 6/403.

30 İbn Atıyye el-Endelüsî, *el-Muħarrerü'l-veciz fi tefsîri'l-kitâbi'l-'aziz*, thk. er-Rahhâle el-Fârûk (Beyrut: Dâru'l-hayr, 2007), 8/652.

Fahreddin Razî (öl. 606/1210) bu konuda büyük oranda Zemahşerî'yi tekrar etmiş görünmektedir. Şu kadar var ki Zemahşerî'ye göre insanı diğer varlıklar içinde ayrıcalıklı bir konuma taşıyan Kur'an'ın ona nâzil olması iken Râzî bu seçeneğin yanında doğrudan insanın en şerefli varlık olmasını da muhtemel görmektedir.³¹

Sonraki süreçte Sehâvî (öl. 643/1245),³² Res'anî (öl. 661/1263),³³ Kurtubî (öl. 671/1273),³⁴ Beyzâvî (öl. 685/1286),³⁵ Nesefî (öl. 710/1310),³⁶ İbn Cüzey (öl. 741/1340),³⁷ Hâzin (öl. 741/1341),³⁸ Ebû Hayyân (öl. 745/1344)³⁹ ve Semîn el-Halebî'nin (öl. 756/1355)⁴⁰ konu hakkındaki yorumlarını Zemahşerî'ye dayandırarak yaptıkları görülür. Ancak Beyzâvî insanın ayrıcalıklı konumunu en şerefli varlık olması yanında "Sanat ve idaresi en zâhir ve okumaktan kastedilen ibadetin gerekliliğini en iyi gösteren olması"⁴¹ niteliğine dayandırır. Yine Zemahşerî'nin insan için kullandığı "eşref" nitelmesine karşılık İbn Teymiyye "ekrem" ifadesini kullanır. İbn Kayyim ise insanın üstün konumunu "Allah'ın rabbliğine, kudretine, ilmine, hikmetine ve rahmetinin kemâline delil olan bir varlık olması"na bağlar.⁴²

Sonuç olarak yukarıdaki kronolojik sıralama, henüz ilk ayetlerden itibaren başlamak üzere eğitimin temel unsuru olan insanın İslam'daki yüksek konumunu ortaya koymaktadır.

4. TARTIŞMA

Esasen Alak suresinin ilk ayetlerinin eğitim ile ilişkisi, genel değerlendirmelerde hemen ilk bakışta dile getirilen hususlardandır. Ancak eğitimin temel unsuru ve konusu olarak insanı ilk ayetlerde fark edebilmek, kimi müfessirlerin ince tahlillerinde ortaya çıkmıştır. Arapçanın dil özelliklerini de kullanarak müfessirler İslam'ın insana tahsis ettiği yüksek konumu daha vahiy sürecinin başlangıcında tespit etmişlerdir. Böylelikle Hristiyanlıktaki kötümser ve doğuştan günahkâr insan anlayışı karşısında,⁴³ İslam'ın en baştan itibaren bilgi ve eğitimle yükselen şerefli insan anlayışı ortaya çıkmaktadır.

Kur'an bütünlüğü içerisinde insanın "mükerrer"⁴⁴ ve "ahsen"⁴⁵ bir varlık oluşu açık ifadeler sebebiyle bilinen bir husustur.⁴⁶ Ancak insanın İslam'daki yüksek mevkiinin henüz vahyin en başında kendine yer bulması, İslam anlayışına göre şekillenen eğitim programları açısından bir mesaj olarak algılanabilir. İslam eğitim felsefesinin bir yansıması olarak "insanın şerefi" yorumu, eğitim programlarının ve uygulamalarının nasıl şekillenmesi gerektiğine dair önemli ipuçları barındırmaktadır. İlke ve esaslarını Kur'an'dan aldığı kabul edildiğinde, İslam eğitim programlarının "insanın şerefi" ekseninde dizayn edilmesi gerektiği anlaşılacaktır.

Bunun bir uzantısı olarak ebeveynlerin çocuklarına, öğretmenlerin öğrencilerine öncelikle Allah'ın yarattığı "en şerefli varlık" nazarıyla bakması ve böyle bir anlayışı onlardan beklemesi gerekir. Ancak böyle bir eğitim felsefesinin ve bakış açısının hiçbir ayırım gözetmeden bütün insanları Allah'ın yarattığı mükerrer (değerli) varlıklar olduğu anlayışına taşıyacağı düşünülebilir. Bunu temin etmenin yolu da Allah'ın insana bahşettiği bu değer ve üstün konumun tüm eğitim programlarının ana temasını oluşturmasıyla mümkün olacaktır.

Bugün eğitim kurumlarında gözlemlenen öğretmen/öğrenci eksenli olumsuz muamele sorunlarının ya da ailede eşler ve ebeveyn/çocuklar arasında vuku bulan şiddet olaylarının temelinde insana yaklaşım sorununun yattığı söylenebilir. Bu da bizi doğrudan eğitimdeki yaklaşım ve uygulamalara götürmektedir. Kanaatimizce bu sorunun çözümü, ilk ders mahiyetindeki ilk vahiy insana verdiği yüksek değeri kavramaktan ve bu anlayışı eğitim program ve uygulamalarına açık bir şekilde yansıtılmaktan geçmektedir. Bunun için de temel eğitimin ilk sınıfından son sınıfına kadar eğitim programlarını artan bir şekilde insanın şerefi ekseninde şekillendirmek, eğitimde karar vericilerin ve program geliştiricilerin göz ardı etmemesi gereken hususlar arasında sayılabilir.

SONUÇ

14. asrın sonuna kadar eserleri incelenen müfessirler Alak suresinin ilk iki ayetine dair yaptıkları yorumlarda "insanın şerefi" neticesine ulaşmışlardır. Birinci ayette yaratma fiiline herhangi bir nesnenin zikredilmeyip ikinci ayette açıkça insanın dile getirilmesi, Tûsî ile başlayan süreçte insanın şerefi olarak yorumlanmaya başlamıştır. Zemahşerî ile artık kesinlik kazanan bu anlayış, sonraki müfessirlerce de sürdürülmüştür.

İnsanı "eşref-i mahlûk" gören anlayış esasen İslam'ın temel bir kabulüdür. Kur'an'daki pek çok ayetten insanın yüksek konumunu anlamak mümkündür. Ancak müfessirlerin bu anlayışın izlerini henüz ilk vahiyden itibaren tespit etmesi, İslam'ın insana bakışını göstermesi açısından önemli görülebilir.

Alak suresinin ilk beş ayetinin eğitimsel yorumları arasında eğitimin temel girdisi ve muhatabı olan insan unsuruna yer verilmiş olması, üstelik burada yüksek bir konuma sahip bir varlık olarak nitelendirilmesi kayda değerdir. Zira bu ayetlerde sadece okumak ve yazmak gibi

31 Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîru'l-kebir*, thk. Seyyid Umrân (Dâru'l-hadis, 2012), 32/16.

32 Alemüddin Ali b. Muhammed es-Sehâvî, *Tefsîrû'l-Kur'ân*, thk. Musa Ali Musa Mes'ûd - Esref Muhammed Abdullah el-Kassâs (Kahire: Dâru'n-neşr li'l-câmiât, 2009), 2/618.

33 Abdürrezâk er-Resanî, *Rumûzû'l-künûz fi tefsîri'l-kitâbi'l-azîz*, thk. Abdülmelik b. Abdillâh İbn Düheys (Mekke: Mektebetü'l-Esedî, 2008), 8/681.

34 Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân*, thk. Abdullâh b. Abdisselâm et-Türkî (Dimeşk: Dâru'l-risâleti'l-âlemiyye, 2012), 20/119.

35 Ebû Said Abdullâh b. Ömer el-Beyzâvî, *Envârû't-tenzil ve esrârû't-te'vil*, thk. Muhammed Subhî Hasan Hallâk - Mahmud Ahmed el-Atrâş (Dimeşk-Beyrut: Dâru'r-reşid, 2000), 5/325.

36 Ebû'l-Berekât Abdullâh b. Ahmed en-Nesefî, *Medârikû't-tenzil ve hakâ'iku't-te'vil*, thk. Yûsuf Ali Bedevî (Beyrut: Dâru'l-kelimi't-tayyib, 1998), 3/662.

37 Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'ulûmi't-tenzil*, haz. Muhammed Sâlim Hâşim (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1995), 2/589-590.

38 Alaüddin Ali b. Muhammed el-Hâzin, *Lübâbü't-te'vil fi me'âni't-tenzil*, thk. Abdüsselâm Muhammed Ali Şahin (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 2004), 4/448.

39 Ebû Hayyân el-Endelûsî, *el-Bahru'l-muhtâ*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Muavved (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 2010), 8/488.

40 Semîn el-Halebî, *ed-Dürü'l-maşûn fi 'ulûmi'l-kitâbi'l-meknûn*, thk. Ahmed Muhammed el-Harrât (Dimeşk: Dâru'l-kalem, ts.), 11/56.

41 el-Beyzâvî, *Envârû't-tenzil ve esrârû't-te'vil*, 5/325.

42 el-Cevziyye, *Bedâ'î u't-tefsîr*, 3/341.

43 Johann Amos Comenius, *Büyük Didaktika*, çööl. Hasip Ahmet Aytuna (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1964), 41; Necmettin Tozlu, *Eğitimden Felsefeye* (Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2014), 1/116.

44 el-İsrâ 17/4.

45 et-Tin 95/4.

46 İnsanın bu ulvî yönü yanında bir de denî bir yanı vardır. Tin suresinin dördüncü ayetinde ifade edilen "en güzel yaratılış" hali, başlangıçtaki durumu ifade etmektedir. Beşinci ayet ise fitratını koruyamayan, inanç ve ahlak konusunda yaratılış amacına uygun hareket etmeyen insanın, kendisine bahşedilen yüksek konumunu yitirip varlıklar hiyerarşisinde en aşağıya düşebilme riskini ifade etmektedir.

eğitim unsurlarına değil bütün bunların biricik muhatabı olan insana da yer verilmiştir. Böylelikle nâzil olan ilk ayetler başta insan olmak üzere eğitimin hemen bütün unsurlarını bir araya getirmiş olmaktadır.

İslam eğitim tarihi ve felsefesine dair çalışmaların çok sınırlı düzeyde kaldığı dikkate alındığında, genel anlamda İslam eğitim felsefesinin, özel olarak da insan anlayışının ortaya konulması adına klasik dönem araştırmalarına önem verilmesi yerinde olacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir– Y.B.G., O.B.; Tasarım – Y.B.G., O.B.; Denetleme – Y.B.G.; Kaynaklar – Y.B.G.; Malzemeler – Y.B.G., O.B.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi – Y.B.G., O.B.; Analiz ve/veya Yorum – Y.B.G., O.B.; Literatür Taraması – Y.B.G., O.B.; Yazıyı Yazan – Y.B.G., O.B.; Eleştirel İnceleme – Y.B.G.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept – Y.B.G., O.B.; Design – Y.B.G., O.B.; Supervision – Y.B.G.; Resources – Y.B.G.; Materials – Y.B.G., O.B.; Data Collection and/or Processing – Y.B.G., O.B.; Analysis and/or Interpretation – Y.B.G., O.B.; Literature Search – Y.B.G., O.B.; Writing Manuscript – Y.B.G., O.B.; Critical Review – Y.B.G.

Declaration of Interests: The authors have no conflicts of interest to declare.

Funding: The authors declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

- Ayhan, Halis. *Din Eğitimi ve Öğretimi*. İstanbul: İFAV Yayınları, 3. Basım, 1997.
- Baltacı. "Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme". *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/1 (ts.), 231-274.
- Bayraktar, Olcay. *Varlık ve Bilgi Ekseninde Eğitimin Temelleri*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2022.
- el-Beyzâvî, Ebû Saîd Abdullâh b. Ömer. *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*. thk. Muhammed Subhî Hasan Hallâk - Mahmud Ahmed el-Atrâş. Dimeşk-Beyrut: Dâru'r-reşîd, 2000.
- Bilgin, Beyza. *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*. Ankara: Gün Yayıncılık, 2001.
- el-Cevziyye, İbn Kayyim. *Bedâ'î u't-tefsîr*. thk. Yüsrî es-Seyyid Muhammed - Sâlih Ahmed eş-Şâmî. Demmam: Dâru İbni'l-Cevzî, 2007.
- Comenius, Johann Amos. *Büyük Didaktika*. çev. Hasip Ahmet Aytuna. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1964.
- el-Cürcânî, Abdülkâhîr. *Delâ'ilü'l-i'câz*. thk. Mahmûd Muhammed Şâkir. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, ts.
- Egemen, Bedî Ziya. *Terbiye İlminin Problemleri ve Terbiye Felsefesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1965.
- el-Endelüsî, Ebû Hayyân. *el-Baḥru'l-muḥîṭ*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Muavved. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 3. Basım, 2010.
- el-Endelüsî, İbn Atıyye. *el-Muḥarremü'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz*. thk. er-Rahhâle el-Fârûk. Beyrut: Dâru'l-hayr, 2. Basım, 2007.
- Esed, Muhammed. *Kur'an Mesajı*. çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 1996.
- Gözütök, Şâkir. *İslam Medeniyetinde Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.
- Güler, Ahmet vd. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2. Basım, 2015.
- Gündoğdu, Yusuf Bahri. *Alak Suresinin İlk Beş Ayetinin Eğitimsel Değeri*. Ankara: Nobel Yayınları, 3. Basım, 2021.
- el-Halebî, Semîn. *ed-Dürü'l-maşûn fî 'ulûmi'l-kitâbi'l-meknûn*. thk. Ahmed Muhammed el-Harrât. Dimeşk: Dâru'l-kalem, ts.
- el-Hâzin, Alaüddin Ali b. Muhammed. *Lübâbü't-te'vîl fî me'âni't-tenzîl*. thk. Abdüsselam Muhammed Ali Şahin. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 2004.
- İbn Cüzey, Ebül-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî. *et-Teshîl li-'ulûmi't-tenzîl*. haz. Muhammed Sâlim Hâşim. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1995.
- İbn Haldun, Abdurrahmân b. Muhammed. *Mukaddime*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 13. Basım, 2016.
- Kant, Immanuel. *Eğitim Üzerine*. çev. Ahmet Aydoğan. İstanbul: Say Yayınları, 2007.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 19. Basım, 2009.
- el-Kirmânî, Mahmûd b. Hamza. *Ġarâ'ibü't-tefsîr ve 'acâ'ibü't-te'vîl*. thk. Şemrân Serkâl Yûnus el-Aceliyî. Cidde-Beyrut: Dâru'l-kible lis'sekâfeti'l-İslâm iyye-Müessesetü ulumu'l-Kur'an, 1983.
- Koca, Ferhat. "Mutlak". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/402-405. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.
- Koca, Ferhat. "Tahsis". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/432-434. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*. thk. Abdullah b. Abdisselâm et-Türkî. Dimeşk: Dâru'l-risâleti'l-âlemiyye, 2012.
- Neseî, Ebû'l-Berekât Abdullah b. Ahmed en-. *Medârikü't-tenzîl ve ḥaḳâ' iḳu't-te'vîl*. thk. Yûsuf Ali Bedevî. Beyrut: Dâru'l-kelimi't-tayyib, 1998.
- Öcal, Mustafa. *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2. Basım, 1991.
- er-Râzî, Fahreddin. *et-Tefsîru'l-kebîr*. thk. Seyyid Umrân. Dâru'l-hadîs, 2012.
- er-Resanî, Abdürrezzâk. *Rumüzü'l-künûz fî tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz*. thk. Abdülmelik b. Abdillâh İbn Düheys. Mekke: Mektebetü'l-Esedî, 1. Basım, 2008.
- es-Seḥâvî, Alemüddîn Alî b. Muhammed. *Tefsîrü'l-Kur'an*. thk. Musa Ali Musa Mes'ûd - Eşref Muhammed Abdullah el-Kassâs. Kahire: Dâru'n-neşr li'l-câmiât, 2009.
- es-Semerkindî, Ebû'l-Ieys. *Tefsîru's-Semerkindî*. thk. Ali Muhammed Ali Muhammed Muavved vd. Beyrut: Darü'l-kütübî'l-ilmiyye, 1993.
- Süleyman, Mukâtil. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. thk. Abdullah Mahmûd Şemmâte. Beyrut: Müessesetü't-târihi'l-arabiyyi, 2002. Basım, ts.
- Şimşek, Hasan - Yıldırım, Ali. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 8. Basım, 2011.
- Tozlu, Necmettin. *Eğitimden Felsefeye*. Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2014.
- et-Tûsî, Ebû Cafer Muhammed b. el-Hasen. *et-Tibyân fî tefsîri'l-Kur'an*. nşr. Ahmed Habîb Kasîr el-Âmilî. Beyrut: Dâru İhyâi't-turâsi'l-arabî, ts.
- ez-Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf 'an ḥaḳâ' iḳavâmi'zî't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-te'vîl*. nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Muavved. Riyad: Mektebetü'l-obeykân, 1998.
- ez-Zernûcî, Burhâneddin. *Ta'limü'l-müte'allim ḥarîḳa't-te'allüm*. çev. Ömer Faruk Kasadar. İstanbul: Ravza Yayınları, 3. Basım, 2019.

EXTENDED SUMMARY

Every educational tradition is nourished by the fundamental belief and value systems that make up that tradition. The Islamic civilization, which has a great educational tradition, has basically developed with the guidance of the Qur'an and hadiths. The approach of each civilization to humans may be different. The human approach is an element that shapes educational traditions and programs. The first five verses of Surah Alaq, generally accepted as the first revelation, are closely related to education. Ibn Qayyim al-Jawziyya says, "This surah emphasizes the importance of science and education," expressing the particular position of the first revelation. In the following periods, the association of these verses with science and education continued increasingly. The relationship of the first five verses of Surah Alaq with education is primarily interpreted through the command "read" repeated in the first and third verses. The repetitive order to "read" is presented as a clear emphasis on reading and learning. Likewise, the explicit phrase "pencil" in the fourth verse presents "writing" as well as "reading" as part of the process. The relationship between the "Rabb" and "tarbiyah" is also among the issues highlighted in the context of the first revelation regarding the etymology and definition of education. Concepts such as reading, writing, and upbringing are within the scope of education. However, another basic concept closely related to education is "the human." While examining the first verses in terms of education, the human element is generally overlooked. Education is shaped around humans. In this respect, the human factor should not be ignored. From this point of view, "I wonder how the human, who is accepted as the basic element of education, was handled in the first revelation that started the Islamic education process?" The answer to this question is sought in this study. This research is a qualitative study. It is based on document analysis and examines how the mufassir of the classical period handled the human element, which is the basis of education. The concept of "human," present twice in the first five verses of Surah Alak, has been tried to be interpreted through tafsir. The findings of 19 tafsir that could be accessed regardless of sect, genre, or school were evaluated starting from the first tafsir examples until the end of the 14th century. In general evaluations, the relationship of the first verses of Surah Alak with education was expressed at first glance. However, it is possible to realize the human being as the fundamental element and subject of education in the first verses, thanks to the delicate analysis of some mufassir. Mufassirs also used the linguistic features of Arabic and determined the high position that Islam offered to "the human" at the beginning of the revelation process. Thus, in contrast to Christianity's pessimistic and innate sinful human understanding, Islam's understanding of the honorable human being that rises with knowledge and education from the very beginning becomes evident. We know through the explicit statements that in the integrity of the Qur'an, man is an "mukarram" and "ahsan" being. However, the fact that man's high position in Islam is given at the very beginning of the revelation is like a message in terms of education programs shaped according to the understanding of Islam. As a reflection of the Islamic philosophy of education, the interpretation of "human dignity" contains essential clues about how education programs and practices should be shaped. When it is accepted that it takes its principles and principles from the Qur'an, it becomes evident that Islamic education programs should be designed on the axis of "human dignity." As an extension of this, parents should regard their children, teacher, and students, first of all, as the "most honorable being" created by Allah. Such an educational philosophy and perspective, without any discrimination, carries the understanding that all human beings are blessed (valuable) beings created by Allah. Realizing this is possible when this value and superior position that Allah has bestowed on human beings form the main theme of all education programs. It is possible to claim that the problematic way of approaching people lies at the root of the negative attitudes and actions between the teacher-student or the violence that occurs between spouses and parents-children. In our opinion, the solution to this problem is to understand the high value that the first revelation, which is the first lesson, gives to human beings. This understanding should be clearly reflected in educational programs and practices. Education decision-makers and program developers should take heed to shape education programs at all levels of education on the axis of human dignity.